

Ігор Магновський

Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету “Одеська юридична академія”,
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри загальноправових та гуманітарних дисциплін
magn.igor@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ДЖЕРЕЛ ПРАВА УКРАЇНИ

© Магновський І., 2017

У загальнотеоретичному аспекті висвітлено особливості трактування сучасної системи джерел права України з урахуванням новітніх досліджень. Зосереджено увагу на ключових проблемах функціонування вітчизняної системи джерел права, яка в умовах сьогодення є нестійкою та недосконалою, що властиво нормативно-правовим комплексам перехідного періоду, породжуючи, своєю чергою, актуальність, доцільність та своєчасність вивчення цієї тематики у вітчизняній правовій науці. Увагу сконцентровано на впливі міжнародних правових стандартів, вироблених європейською спільнотою, на вдосконалення системи джерел права України, спрямованої на вітчизняний правопорядок. Узагальнено наукові позиції щодо юридичної природи системи джерел права. Зазначено, що система джерел права перебуває у постійному “русі”, оскільки функціонує у суспільстві, яке постійно розвивається; є комплексною, багаторівневою, динамічною і відкритою. Охарактеризовано структуру системи джерел права, яка виявляється у способі зв'язку між її елементами, що зумовлює функціонування правової системи як цілісного явища; є внутрішньою організацією системи джерел права, характер побудови якої залежить від природи і закономірностей її розвитку. Виокремлено ключові ознаки системи джерел права, первинним елементом якої є нормативно-правовий припис, через який формалізується та об'єктивується норма права. Указано основні властивості системи джерел права. Запропоновано авторське визначення поняття сучасної системи джерел права України.

Ключові слова: система; структура, джерела (форми) права; трактування; нормативно-правовий припис; система законодавства.

Ігорь Магновский

ОСОБЕННОСТИ ТРАКТОВКИ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ ИСТОЧНИКОВ ПРАВА УКРАИНЫ

В общетеоретическом аспекте рассмотрены особенности трактовки современной системы источников права Украины с учетом новейших исследований. Сосредоточено внимание на ключевых проблемах функционирования отечественной системы источников права, которая в нынешних условиях является неустойчивой и несовершенной, что свойственно нормативно-правовым комплексам переходного периода, определяя, в свою очередь, актуальность, целесообразность и своевременность изучения этой тематики в отечественной правовой науке. Внимание сосредоточено на влиянии международных правовых стандартов, выработанных европейским сообществом, на совершенствование системы источников права Украины, направленной на отечественный правопорядок. Обобщены научные позиции относительно юридической

природы системы источников права. Отмечено, что система источников права находится в постоянном “движении”, поскольку функционирует в обществе, которое постоянно развивается; является комплексной, многоуровневой, динамичной и открытой. Охарактеризована структура системы источников права, которая проявляется в способе связи между ее элементами, что приводит к функционированию правовой системы как целостного явления; является внутренней организацией системы источников права, характер построения которой зависит от природы и закономерностей её развития. Выделены ключевые признаки системы источников права, первичным элементом которой выступает нормативно-правовое предписание, через которое формализуется и объективируется норма права. Указаны основные свойства системы источников права. Предложено авторское определение понятия современной системы источников права Украины.

Ключевые слова: система; структура; источники (формы) права; трактовка; нормативно-правовое предписание; система законодательства.

Igor Mahnovskyi
Ivano-Frankivsk Law Institute
National University “Odessa Law Academy”
Department zahalnopravovyhta humanities
Sc. D., Prof

FEATURES OF A MODERN INTERPRETATION OF THE SYSTEM OF LEGAL SOURCES OF UKRAINE

In the article in general theoretical aspect highlighted features of the interpretation of a modern system of sources of law in Ukraine, taking into account the latest research. The emphasis on the key problems of the domestic system of sources of law, which in these conditions is imperfect and unstable, which is characteristic of regulatory complexes of transition, creating in turn the relevance, appropriateness and timeliness of the study of the subject in the domestic legal science. The attention is focused on the impact of international legal standards produced by the European community to improve the system of sources of law in Ukraine, aimed at domestic order. Overview scientific position on the legal nature of the system of sources of law. Observed that the system of sources of law is in constant “movement” as it functions in a society that is constantly evolving; is a complex, multi-layered, dynamic and open. Characterized structure of the system of sources of law, which is manifested in the way of communication between the elements that makes the functioning of the legal system as an integral phenomenon; is the internal organization of the system of sources of law, the nature of the construction of which depends on the nature and patterns of development. Determined the key features of the system of sources of law, where it’s a primary element are regulatory and legal requirements through which formalized and objectified law. Specified the primary properties of the system of sources of law. Suggested the author definition of a modern system of sources of law in Ukraine which is a coherent set of interrelated, mutually complementary and unified regulatory and legal requirements, which are grouped under appropriate regulatory and legal sectors, industries, institutions and other system entities that marked substance and stability of connections and objectified in diversified external forms (sources) law.

Key words: system; structure; source (forms) of law interpretation; regulatory and legal requirements; the system of law.

Постановка проблеми. Функціонування та розвиток сучасної правової системи України супроводжується спрямованістю правового регулювання загальнодержавними нормами й принципами права, урізноманітненістю зовнішніх форм (джерел) права, формуванням цілісного

вітчизняного нормативно-правового комплексу – системи джерел права. Ця система змінюється під впливом і зовнішніх, і внутрішніх факторів, удосконалюється під кутом зору міжнародних правових стандартів. Водночас сучасні дослідники-правознавці небезпідставно констатують, що вітчизняна система джерел права у теперішніх умовах нестійка та недосконала, оскільки це властиво нормативно-правовим комплексам перехідного періоду, в ній збільшується кількість нормативно-правових приписів, зростає питома вага дублювань, колізій тощо [1, с. 1].

У зв'язку з цим існує зумовлена часом нагальна потреба в новітніх підходах до виконання відповідного аналізу щодо уточнення окремих питань юридичної природи структури системи джерел права України, розмежування поняття системи джерел права із суміжними поняттями, механізму взаємодії її нормативно-правових приписів, реформування, трансформації та тенденцій розвитку вітчизняної системи джерел права в сучасних умовах. Усі ці обставини, звісно, актуалізують і визначають доцільність та необхідність цих досліджень.

Аналіз дослідження проблеми. Означену проблему тією чи іншою мірою досліджували у своїх доробках такі вітчизняні науковці, як В. Г. Буткевич, М. М. Вопленко, Н. А. Гураленко, К. Ю. Кармазіна, М. С. Кельман, Л. А. Луць, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, І. М. Погрібний, П. М. Рабінович, О. Д. Тихомиров, Р. Б. Тополевський, Н. С. Хомюк, Р. Б. Тополевський та низка інших, напрацювання котрих містять корисний за обсягом фактичний матеріал та спонукають до подальших загальнотеоретичних досліджень вітчизняної системи джерел права з урахуванням європейських правових стандартів.

Метою статті є висвітлення у загальнотеоретичному аспекті особливостей трактування системи джерел права України з погляду сучасності, що сприятиме її удосконаленню та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Л. А. Луць та Н. С. Хомюк зауважують, що цілісне уявлення про систему джерел права відсутнє в українській юридичній науці, незважаючи на проведену низку наукових досліджень цієї проблематики. Та й термін “система джерел права” не отримав належної формалізації у вітчизняній юридичній практиці, яка і донині послуговується термінами “законодавство” чи “система законодавства” [1, с. 1].

Поняття “система” проаналізовано у юридичній літературі. Так, Б. В. Шейндлин вказує, що важливою якістю права є саме системність, тобто такий зв'язок правових норм, за якого одні норми визначають умови здійснення інших правових норм [2, с. 9]. В. Д. Сорокін зазначає, що система починається тоді, коли вона поєднує елементи, які взаємодіють між собою так, що надають їй необхідну властивість цілісності, в іншому ж разі об'єкт виступає як неорганізована сукупність [3, с. 254]. С. А. Комаров під системою розуміє складноорганізоване ціле, в яке входять елементи, поєднані різними зв'язками і взаємовідносинами [4, с. 232]. Р. С. Мельник трактує систему як цілісний комплекс відмежованих, взаємопов'язаних елементів, що взаємодіють один з одним, який утворює особливу єдність із середовищем та є, одночасно, елементом системи вищого порядку [5, с. 5].

Водночас Н. М. Пархоменко виокремлює такі ознаки системи джерел права: а) вона складається з багатьох різнорідних частин – підсистем джерел права: системи нормативно-правових актів, системи нормативно-правових договорів, системи правових прецедентів тощо, які взаємодіють завдяки системним зв'язкам; б) її здатність до змін унаслідок впливу, як з боку інших підсистем правової системи, так і з боку нормоутворених джерел права; різка зміна обставин може призвести до її нестабільності, до фрагментації системи джерел права, коли частина джерел права не діє або суперечить іншій частині, паралізуючи її; в) розвиваючись, переходить з рівня на рівень – від звичаєвого неписаного права – до писаного права, від фрагментарних нормативних сукупностей через кодифікацію – до складної динамічної системи; г) у процесі функціонування, завдяки системним зв'язкам, виявляються нові принципи правоположення, приписи, існування яких не передбачалося під час її формування, які прямо не закріплені в юридичних джерелах права; д) містить національну, ієрархічну та горизонтальну (галузеву) структури; е) характеризується внутрішньою узгодженістю (взаємозв'язок та несуперечність джерел права); є) є суб'єктивно-об'єктивною (суб'єктивною – системність джерел права формується суб'єктами правотворчості, водночас потреба її існування об'єктивна); ж) спостерігається активний характер джерел права, що

виявляється не лише стосовно до системи права або правової системи загалом, але й щодо безпосередньо пов'язаних із правом систем (судової, системи законодавчих і виконавчих органів державної влади тощо); з) наділена динамічністю, що виявляється у такому: пряма та безпосередня дія; удосконалення джерел права; оновлення; процеси диференціації та інтеграції джерел права [6, с. 183].

Своєю чергою, Л. А. Луць називає основні ознаки системи джерел права: 1) система джерел права – це зовнішня форма системи права; 2) її первинним елементом є нормативно-правовий припис, через який формалізується та об'єктивується норма права; 3) нормативно-правові приписи взаємопов'язані та взаємоузгоджені; 4) є поліструктурним утворенням; 5) її структурними частинами є: нормативно-правові інститути, нормативно-правові галузі та інші системні утворення; б) вона є нормативно-правовою організацією, необхідною для забезпечення правового регулювання в будь-якому суспільстві; 7) нормативно-правові приписи об'єктивуються у відповідних зовнішніх формах права; 8) має динамічний, значною мірою суб'єктивний характер (залежить від діяльності суб'єктів правотворчості) [7, с. 196].

На думку Т. М. Данцевої, Б. Б. Балданова та О. І. Дунас, система джерел права наділена усіма системними якостями: організованістю, цілісністю, інерційністю, складністю [8, с. 20; 9, с. 7; 10, с. 14], а Ф. М. Гаджинова виділяє ще й таку її ознаку, як синергетичність [11, с. 16].

Т. В. Гурова зазначає, що система джерел права є комплексною, багаторівневою, динамічною і відкритою [12, с. 49].

Варто зауважити, що система джерел права перебуває у постійному “русі”, оскільки функціонує у суспільстві, яке постійно розвивається. Відповідно, ця система або її окремі елементи можуть змінюватися, зокрема й скасовуватися, а в разі виникнення соціальної потреби та необхідності бути адекватними наявним суспільним відносинам [13, с. 10].

Хоча система джерел права характеризується стійкістю, проте в умовах її стрімкого розвитку може накопичуватися така кількість змін, без урахування яких неможливе її належне функціонування. Саме тоді й проявляється динамізм системи джерел права. До прикладу, це може бути введення нових форм об'єктивації норм права, внесення змін і доповнень, удосконалення вже створеної системи джерел права шляхом прийняття нових джерел права, їх систематизація. Крім цього, розвиток системи джерел права може виражатися і у відмові від окремих форм об'єктивації норм права тощо [14, с. 71].

Значущою є характеристика такої ознаки, як об'єктивація нормативно-правових приписів у зовнішніх формах (джерелах) права. Це одна з основних і важливих властивостей нормативно-правового комплексу, адже, як слушно зауважує Є. В. Колесніков, – “змістовна сторона зовнішньої форми (джерела) права показує, яким чином державна влада створює, визнає і об'єктивує загальнообов'язкові правила, доводить їх до адресатів; без об'єктивації права у зовнішньому середовищі соціальні норми не можуть набути якостей правових, неможливе їх реальне функціонування” [15, с. 18].

Натомість М. В. Кармаліта звертає увагу й на те, що система джерел права, як і будь-яка провідна система, наділена такими ознаками, як стабільність, відкритість, єдність і розвиток [16].

На переконання С. Л. Зівса, одна з головних ознак, притаманних системі, – ієрархічність [17, с. 34]. Ідею про те, що сувора ієрархічність системи джерел права – одна з важливих її властивостей, проголошував й І. Сабо [18, с. 161]. В. О. Толстик також зазначав, що система джерел права будь-якої сучасної держави є багаторівневою, тобто ієрархічною [19, с. 13].

Проте Д. В. Жукова-Василевська зазначає, що реальне співвідношення нормативно-правових актів різних видів за їх роллю у правовому регулюванні не відповідає формально закріпленій ієрархії: підзаконні нормативно-правові акти відіграють у деяких випадках більшу роль у регулюванні суспільних відносин, ніж закони [20, с. 128].

Останнім часом поява тих чи інших нормативно-правових актів є даниною вузькогруповим інтересам або ж обґрунтуванням політичної доцільності. Зокрема, Н. М. Пархоменко акцентує на політизації змісту нормативних приписів, що є результатом панування принципу політичної доцільності, посилення якого може призвести до розбалансування системи джерел права [6, с. 310].

Про значну залежність того чи іншого акта від політичної складової та тривале збереження дисбалансу змістового їх наповнення у бік політичної доцільності пишуть С. В. Кобернюк та інші [21, с. 10].

Наголосимо, що функціонування та розвиток системи джерел права не тільки України, але і будь-якої держави характеризується певними особливостями, які залежать від рівня розвитку конкретного суспільства, правових, ментальних, національних, етнічних, політичних, економічних та інших чинників. Такі особливості системи джерел права проявляються, насамперед, у її структурі.

В енциклопедичних словниках структурою виступає внутрішня організація чого-небудь, притаманна об'єктам, що являють собою систему, яка характеризується через сутнісні, порівняно стійкі зв'язки між її елементами за часткового або повного абстрагування від якісних характеристик цих елементів. Саме структура забезпечує збереження основних властивостей та функцій системи за різноманітних її змін [22, с. 611]. Під структурою розуміють також стійку картину взаємовідносин елементів цілісного об'єкта [23, с. 111–121].

Структурою, на переконання О. В. Зайчука та Н. М. Оніщенко, є така внутрішня організація системи джерел права, характер побудови якої залежить від природи і закономірностей її розвитку [24, с. 61–62]. Вона містить у собі тип, спосіб зв'язків, сукупність стійких взаємозв'язків, які забезпечують цілісність об'єкта, збереження основних властивостей за різноманітних внутрішніх і зовнішніх змін [25, с. 14].

Л. А. Луць констатує структуру правової системи як стійку єдність суб'єктів права та постійних зв'язків між ними, що зумовлюють функціонування правової системи як цілісного явища [7, с. 399]. Структура системи права трактується як зумовлена станом та характером суспільних відносин внутрішня будова системи права, яка виражає єдність, узгодженість норм та принципів права, а також їх групування в інститути, галузі та інші системні утворення [7, с. 156].

Водночас під структурою, або внутрішньою формою норми права, дослідники пропонують розуміти внутрішню будову норми права, що виражається в її поділі на складові елементи, нерозривно пов'язані між собою [26, с. 291]. Окрім цього, структуру правової норми розглядають як об'єктивно зумовлену потребами правового регулювання її внутрішню організацію, яка виражається у поділі норми на обов'язкові складові елементи та у закономірних зв'язках між ними [27, с. 129]. На думку Р. Б. Тополевського, структура системи джерел права – це спосіб зв'язку між її елементами [28, с. 57].

А. Ю. Гарашко вказує на основні властивості системи джерел права, серед яких: наявність системоутворювального елемента, структурність (упорядкованість системи, розміщення елементів у певній послідовності), організованість (взаємодія усіх локусів для досягнення спільних цілей функціонування системи), взаємодія із навколишнім середовищем (наявність “входів-виходів”, тобто сукупність впливу зовнішнього середовища на систему і впливу системи на середовище), множинність (наявність більше ніж двох елементів у системі), когерентність (характер взаємозв'язку елементів у системі), емерджентність (незведеність властивостей системи до властивостей самої системи) [29, с. 12–13].

Висновки. Отже, сучасна система джерел права України являє собою поліструктурований, цілісний комплекс взаємопов'язаних, взаємоузгоджених та взаємодоповнюваних уніфікованих нормативно-правових приписів, які відповідно згруповано у належних нормативно-правових галузях, підгалузях, інститутах та інших системних утвореннях, що відзначаються сутністю та стійкістю зв'язків і об'єктивуються в урізноманітнених зовнішніх формах (джерелах) права.

Отже, новітні підходи щодо загальнотеоретичного осмислення і трактування вітчизняної системи джерел права сприятимуть належному її функціонуванню та визначатимуть подальші тенденції ефективного її розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хомюк Н. С. *Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Н. С. Хомюк ; Національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015. – 19 с.*
2. Шейндлин Б. В. *Сущность советского права / Б. В. Шейндлин. – Л., 1959. – 139 с.*
3. Сорокин В. Д. *Административный процесс и административно-процессуальное право / В. Д. Сорокин. – СПб. : Изд-во Юридического института, 2002. – 474 с.*
4. Комаров С. А. *Общая теория государства и права : учебник / С. А. Комаров. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрайт,*

1998. – 408 с. 5. Мельник Р. С. Системний підхід у правознавстві / Р. С. Мельник // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 11. – С. 3–6. 6. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології [Текст] : монографія / Н. М. Пархоменко ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Юрид. думка, 2008. – 336 с. 7. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права : навч.-метод. посіб. (за кредитно-модульною системою) / Л. А. Луць. – К. : Атіка, 2013. – 412 с. 8. Данцева Т. Н. Формальные источники права [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теория и история права и государства; история правовых учений / Т. Н. Данцева ; Институт естественных и гуманитарных наук Сибирского федерального университета. – Красноярск, 2007. – 24 с. 9. Балданов Б. Б. Система источников современного российского права (теоретико-правовой аспект) [Текст] : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теория и история права и государства; история правовых учений / Б. Б. Балданов ; С.-Петерб. гос. инж.-экон. ун-т. – Санкт-Петербург, 2010. – 19 с. 10. Дунас О. І. Система джерел права як складноорганізований механізм / О. І. Дунас // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 19–24. 11. Гаджинова Ф. М. Источники права и их система в современном российском праве [Текст] : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений / Ф. М. Гаджинова ; Российский университет дружбы народов. – М., 2004. – 24 с. 12. Гурова Т. В. Актуальные проблемы теории источников права [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теория и история права и государства; история политических и правовых учений / Т. В. Гурова ; Самарская гос. экон. акад. – Самара, 2000. – 188 с. 13. Пархоменко Н. М. Система джерел права: ознаки, властивості та зміст / Н. М. Пархоменко // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 3. – С. 8–12. 14. Сравнительное правоведение : сб. статей [переводы] / отв. ред. В. А. Туманов. – М. : Прогресс, 1978. – 247 с. 15. Колесников Е. В. Источники российского конституционного права: вопросы теории и методологии [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право / Е. В. Колесников ; Саратовская государственная академия права. – Саратов, 2000. – 357 с. 16. Кармаліта М. В. Місце правової доктрини в сучасній системі джерел (форм) права України / М. В. Кармаліта // Публічне право. – 2012. – № 2 (6) – С. 279–287. 17. Зивс С. Л. Источники права / С. Л. Зивс. – М. : Наука, 1981. – 240 с. 18. Сабо І. Соціалістическе право / І. Сабо. – М. : Прогресс, 1964. – 396 с. 19. Толстик В. А. Иерархия источников российского права [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений / В. А. Толстик; Нижегородская академия МВД России. – Нижний Новгород, 2002. – 54 с. 20. Жукова-Василевская Д. В. Источники права России : тенденции формирования и развития [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений / Д. В. Жукова-Василевская; Моск. ун-т МВД РФ. – М., 2009. – 173 с. 21. Кобернюк С. В. Джерела права соціального забезпечення України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення / С. В. Кобернюк. – К., 2014. – 19 с. 22. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; редкол. : В. І. Шинкарук (голова). – К. : Абрис, 2002. – 742 с. 23. Овчинников Н. Ф. Структура и симметрия / Н. Ф. Овчинников // Системные исследования : ежегодник. – М., 1969. – С. 111–121. 24. Вступ до теорії правових систем : монографія / за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрид. думка, 2006. – 432 с. 25. Тиунова Л. Б. Системные связи правовой действительности : Методология и теория / Л. Б. Тиунова. – Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1991. – 136 с. 26. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с. 27. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – [Вид. 10-те, доп.]. – Львів : Край, 2008. – 224 с. 28. Тополевський Р. Б. Системні зв'язки юридичних джерел права [Текст] : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Р. Б. Тополевський ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Харків, 2004. – 204 с. 29. Гарашко А. Ю. Особенности системных свойств источников права [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений / А. Ю. Гарашко ; Московский университет МВД России. – М., 2013. – 24 с.

REFERENCES

1. Xomyuk N. S. *Suchasna sy'stema dzherel prava Ukrayiny': zagal'noteorety'chni aspekty'* diss. kand. yury'd. nauk [The modern system of sources of law of Ukraine: theoretical aspects. cand. legal. sci. diss.]. Lviv, 2015. 19 p.
2. Shejndlin B. V. *Sushhnost' sovetskogo prava* [The essence of Soviet law] Leningrad, 1959. 139 p.
3. Sorokin V. D. *Administrativnyj process i administrativno-processual'noe pravo* [Administrative Process and Administrative Procedural Law]. Saint-Petersburg, Publishinghouse of Institute of Law 2002. 474 p.
4. Komarov S. A. *Obshhaja teorija gosudarstva i prava* [General Theory of State and Law: Textbook]. 1998. 408 p.
5. Mel'nyk R. S. *Sy'stemny'jpidxid u pravoznavstvi* [A systematic approach to jurisprudence]. Pidpry'yemny'cztvo, gospodarstvo i pravo. 2010, vol. 11, 3–6 pp.
6. Parxomenko N. M. *Dzherela prava: problemy' teorii ta metodologiji* [Dzherela rights: problems of theory and methodology [Text]: monograph]. Kyiv, Legal thought Publ., 2008. 336 p.
7. Lucz' L. A. *Zagal'na teoriya derzhavy' ta prava* [The truth of the state is that law: the na.-method.]. Kyiv, Atika Publ., 2013. 412 p.
8. Danceva T. N. *Formal'nye istochniki prava* diss. kand.yury'd. nauk [Formal sources of law. cand. legal. sci. diss.]. Krasnoyarsk, 2007. 24 p.
9. Baldanov B. B. *Sistema istochnikov sovremennogo rossijskogo prava (teoretiko-pravovoj aspekt)* diss. kand. yury'd. nauk [The system of sources of contemporary Russian law (theoretical and legal aspect). cand. legal. sci. diss.]. Saint-Petersburg, 2010. 19 p.
10. Dunas O. I. *Sy'stema dzhere lprava yak skladnoorganizovany'j mexanizm* [The system of sources of law as skladkoobrazovaniem mechanism]. Yury'dy'chny'j visny'k. 2014, vol. 2, 19–24 pp.
11. Gadzhinova F. M. *Istochniki prava i ih sistema v sovremennom rossijskom prave* diss. kand. yury'd. nauk [Sources of law and their system in the modern Russian law. cand. legal. sci. diss.]. Moscow, 2004. 24 p.
12. Gurova T. V. *Aktual'nye problemy teorii istochnikov prava* diss. kand. yury'd. nauk [Actual problems of theory of sources of law. cand. legal. sci. diss.]. Samara, 2000. 188 p.
13. Parxomenko N. M. *Systema dzherel prava: oznaky, vlastyvosti ta zmist* [System of sources of law: signs, properties and content]. Chasopy's Ky'yivs'kogo univerty'tetu prava. 2007, vol. 3, 8–12 pp.
14. *Sravnitel'noe pravovedenie* [Comparative law]. Moscow, Progress Publ., 1978. 247 p.
15. Kolesnikov E. V. *Istochniki rossijskogo konstitucionnogo prava: voprosy teorii i metodologii* diss. kand. yury'd. nauk [The sources of the Russian constitutional law: issues of theory and methodology. Cand. legal. sci. diss.]. Saratov, 2000. 357 p.
16. Karmalita M. V. *Misce pravovoyi doktry'ny' v suchasnij sy'stemi dzherel (form) prava Ukrayiny'* [Place of legal doctrine in the modern system of sources (forms) of the law of Ukraine]. Public law. 2012, vol. 2 (6), 279–287 pp.
17. Zivs S. L. *Istochniki prava* [Sources of law]. Moscow, Publishing House "Science", 1981. 240 p.
18. Sabo I. *Socialisticheskoe pravo* [Socialist right]. Moscow, Progress Publ., 1964. 396 p.
19. Tolstik V. A. *Ierarhija istochnikov rossijskogo prava* diss. dok. yury'd. nauk [The sources of the Russian constitutional law: issues of theory and methodology. Dokt. legal. sci. diss.]. Nizhny Novgorod, 2002. 54 p.
20. Zhukova-Vasilevskaja D. V. *Istochniki prava Rossii : tendencii formirovaniya i razvitiya* diss. kand. yury'd. nauk [The sources of law in Russia : tendencies of formation and development. Cand. legal. sci. diss.]. Moscow, 2009. 173 p.
21. Kobernjuk S. V. *Dzherela prava social'nogo zabezpechennja Ukraïni* Diss. kand. yury'd. nauk [Sources of social security law of Ukraine. Cand. legal. sci. diss.]. Kiev, 2014. 19 p.
22. *Filosofs'ky'j ency'klopedy'chny'j slovny'k* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kiev, Outline Publ., 2002. 742 p.
23. Ovchinnikov N. F. *Struktura i simmetrija* [Structure and symmetry]. Moscow, 1969. 111–121 pp.
24. Zajchuka O. V., Onishhenko N. M. *Vstup do teorii pravovy'x sy'stem* [Introduction to the theory of legal systems]. Kiev, Publishing house "Legal thought", 2006, 432 p.
25. Tiunova L. B. *Sistemnye svjazi pravovoj dejstvitel'nosti : Metodologija i teorija* [Systemic holy reality: Methodology and theory]. Saint-Petersburg, 1991, 136 p.
26. Skakun O. F. *Teorija gosudarstva i prava* [Theory of State and Law: A Textbook]. Kharkov, Konsum Publ., 2000. 704 p.
27. Rabinovy'ch P. M. *Osnovy' zagal'noyi teorii prava ta derzhavy'* [Fundamentals of the general theory of law and state: teach. manual]. Lviv, Region Publ., 2008. 224 p.
28. Topolevs'ky'j R. B. *Sy'stemni zv'yazky' yury'dy'chny'x dzherel prava* Diss. kand. yury'd. nauk [System of legal sources of law. cand. legal. sci. diss.]. Kharkov, 2004. 204 p.
29. Garashko A. Yu. *Osobennosty' sy'stemny'x svojstv y'stochny'kov prava* diss. kand. yury'd. Nauk [Features system properties and sources of law. cand. legal. sci. diss.]. Moscow, 2013. 24 p.

Дата надходження: 12.06.2017 р.